

ПЕРЕВІРКА ПРОКУРОРОМ ЗАКОННОСТІ ТА ОБҐРУНТОВАНOSTІ ПРИЙНЯТИХ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Мерімеріна І.О.,

*аспірантка кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
начальник відділу Одеської обласної прокуратури*

Мерімеріна І.О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження.

Стаття присвячена з'ясуванню в чому полягає стадія апеляційного оскарження у кримінальному провадженні. Під час дослідження розглянуто які ухвали слідчого судді, що стосуються застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підлягають оскарженню в апеляційному порядку згідно вимог Кримінального процесуального кодексу України. Наголошено, що оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Висвітлено перелік осіб, які мають право подати апеляційну скаргу. Проаналізовано нормативне регулювання оскарження ухвал слідчого судді. Розглянуто проблемні питання цієї діяльності та визначення шляхів нормативного врегулювання. У процесі дослідження проаналізовано праці науковців з окреслених питань.

У статті досліджено роль прокурора при перевірці законності та обґрунтованості прийнятих слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження. Звернуто увагу на особливості оскарження прокурором окремих запобіжних заходів. Акцентовано на особливостях складання прокурором апеляційних скарг, якості підготовки документів реагування. Досліджено особливості оскарження ухвали суду апеляційної інстанції, постановленої за результатами перегляду ухвали слідчого судді щодо застосування окремих запобіжних заходів. Виявлено і досліджено характерні риси оскарження окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

Зроблено висновок, що доцільним є необхідність доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо можливості оскарження прокурором ухвал слідчого судді про арешт майна, відмову у ньому, повне або часткове скасування арешту майна, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання або відмову в його застосуванні, застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи або відмову в його застосуванні.

Ключові слова: прокурор, оскарження, апеляційна інстанція, заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, слідчий суддя, законність, обґрунтованість, повноваження.

Merimerina I.O. Verification by the prosecutor of the legality and validity of the decisions made by the investigating judge regarding the applied security measures.

The article is devoted to clarifying what the stage of an appeal in criminal proceedings is. During the investigation, the decisions of the investigating judge concerning the application of measures to ensure criminal proceedings are considered to be appealed in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It was emphasized that appealing the decisions of the investigating judge during the pre-trial investigation is an important guarantee of ensuring the protection of the rights and legitimate interests of the participants in the criminal proceedings. The list of persons who have the right to file an appeal is covered. The normative regulation of appealing against the decisions of the investigating judge is analyzed. The problematic issues of this activity and the definition of ways of normative regulation are considered. In the course of the research the works of scientists on the outlined issues are analyzed.

The article examines the role of the prosecutor in verifying the legality and validity of decisions made by the investigating judge on the election, change, cancellation of measures to ensure criminal proceedings. Attention is drawn to the peculiarities of the prosecutor's appeal of certain precautionary measures. Emphasis is placed on the

peculiarities of the prosecutor's filing of appeals, the quality of preparation of response documents. The peculiarities of appealing the decision of the appellate court, ruled on the results of the review of the decision of the investigating judge on the application of certain precautionary measures, have been studied. The characteristic features of appealing certain measures to ensure criminal proceedings have been identified and investigated.

It is concluded that it is expedient to supplement the Criminal Procedure Code of Ukraine with provisions on the possibility for the prosecutor to appeal the decisions of the investigating judge on seizure of property, refusal, full or partial revocation of seizure of property, revocation of seizure of property, return of temporarily seized items and documents. measures in the form of a personal obligation or refusal to apply it, application of a precautionary measure in the form of a personal guarantee, application of a measure of restraint in the form of transfer of a juvenile suspect or accused under the supervision of parents, guardians, trustees or administration of a child care institution.

Key words: the prosecutor, appeal, appellate court, measures to ensure criminal proceedings, preventive measure, investigating judge, the legality, the validity, powers.

Постановка проблеми. Процес наближення нашої держави до загальноприйнятих норм існування громадян у демократичній країні визначається не лише рівнем їх життя, а і станом виконання посадовцями обов'язків щодо захисту прав і свобод людей, їх законних інтересів. Головною запорукою права на судовий захист є можливість оскарження і перегляду судового рішення.

Стадія апеляційного провадження є найбільш прийнятним способом усунути порушення закону. Реагування прокурорів в апеляційному порядку є найголовнішим елементом забезпечення законності судових рішень.

При вирішенні питання щодо подання апеляційної скарги прокурор повинен виходити з вимог закону, якими визначаються строки й порядок подання апеляційної скарги, її зміст та форма.

Оскарження рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження є однією з гарантій забезпечення законності у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики інституту оскарження в кримінальному провадженні здійснювався у наукових працях таких вчених, як Ю.П. Аленіна, І.В. Басистої, Н.Р. Бобечко, О.В. Винокурова, І.В. Гловюк, Т.Г. Ільєвої, Д.І. Клепкою, В.О. Попелюшко, М.М. Ольховської, М.Є. Савенко, В.І. Сліпченко, А.Р. Туманянц, Т.Г. Фоміної, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко та іншими. Водночас залишилися питання проблематики, які потребують наукового осмислення, а саме роль прокурора при оскарженні прийнятих судом рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Метою статті є огляд особливостей ролі прокурора при перевірці питань законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження, виявлення прогалин і колізій нормативного регулювання оскарження таких ухвал слідчого судді.

Виклад основного матеріалу. Апеляційне оскарження є різновидом оскарження в загальній системі видів оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях, який визначається особливістю приводів, умов, суб'єктів, форми, змісту, строків та порядку оскарження.

Стадія апеляційного провадження не є обов'язковою в кримінальному провадженні, на відміну від усіх попередніх стадій, і залежить тільки від волевиявлення сторін.

Системне тлумачення відповідних положень глави 31 КПК України дозволяє дійти висновку, що законодавець установив певні особливості апеляційної перевірки ухвал слідчого судді, зумовлені насамперед характером цього виду судового рішення, необхідністю невідкладної перевірки його законності та обґрунтованості [1, с. 182].

Значення апеляційного провадження полягає в тому, що: 1) воно забезпечує набрання законної сили лише правосудними судовими рішеннями; 2) воно є гарантією дотримання та відновлення прав та законних інтересів учасників судового провадження; 3) в апеляційному провадженні здійснюється судовий контроль за діяльністю суду та органів досудового розслідування.

Серед інших в апеляційному порядку можуть бути також оскаржені ухвали слідчого судді, що стосуються застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема, до таких належать ухвали слідчого судді:

- про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні (п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні (п. 3 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні (п. 4 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні (п. 5 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу (п. 5-1 ч. 1 ст. 309 КПК);

- про поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні (п. 6 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні (п. 7 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про арешт майна або відмову в ньому (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про відсторонення від посади або відмову у ньому (п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК);
- продовження відсторонення від посади (п. 11-1 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування тимчасового арешту (ч. 7 ст. 583 КПК);
- про застосування екстрадиційного арешту (ч. 9 ст. 584 КПК);

Згідно вимог ч. 3 ст. 309 КПК України скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді [2].

У попередньому дослідженні нами вже вивчалась питання необхідності оскарження рішень слідчих судів, якими при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, визначається розмір застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України. У підсумку проаналізовано, що оскарженню в такому випадку підлягає застава як альтернативний запобіжний захід та запропоновано визначення порядку обрання слідчим суддею, судом запобіжного заходу у вигляді застави як альтернативи тримання під вартою, у зв'язку з чим, підлягає доповненню підпункт 2 пункту 1 статті 309 КПК України положенням щодо можливості оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, визначення розміру застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України при застосуванні запобіжного заходу [3, с.347].

Правом на апеляційне оскарження наділені учасники судового провадження, а також інші особи у випадках, передбачених КПК України.

Стаття 393 КПК України передбачає перелік осіб, які мають право подати апеляційну скаргу, серед яких:

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів обвинуваченого;
- обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник і захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;
- підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;
- законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
- законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- прокурор;
- потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
- цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
- цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - у частині, що стосується інтересів юридичної особи;
- фізична або юридична особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;
- викривач - у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу.

Право апеляційного оскарження мають також і інші особи у випадках, передбачених КПК. До таких належать:

- сторони кримінального провадження, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі на рішення в частині процесуальних витрат, якщо це стосується їхніх інтересів (ст. 126 КПК);
- законний представник особи, стосовно якої прийнято рішення про поміщення до приймальника-розподільника для дітей або продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику (ст. 309 КПК);

- законний представник особи, стосовно якої прийнято рішення про направлення до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні (ст. 309 КПК);
- особи, на майно яких накладено арешт (ст. 309 КПК);
- особи, щодо яких прийнято рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (ст. 309 КПК);
- особа, щодо якої прийнято рішення про відсторонення її від посади (ст. 309 КПК);
- особи, яким слідчим суддею відмовлено у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернуто скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній (статті 304, 309 КПК);
- особа, яка звернулася із заявою про роз'яснення судового рішення, та учасники судового провадження стосовно ухвали про роз'яснення судового рішення або відмову в його роз'ясненні (ст. 380 КПК);
- засуджений, його захисник або законний представник стосовно ухвали суду про вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку (ст. 539 КПК);
- особа, до якої застосовано тимчасовий арешт, її захисник чи законний представник (ст. 583 КПК);
- особа, до якої застосовано екстрадиційний арешт, її захисник чи законний представник (ст. 584 КПК);
- особа, щодо якої прийнято рішення про видачу, її захисник чи законний представник (ст. 591 КПК);
- орган, що подав клопотання, особа, щодо якої вирішено питання про виконання вироку суду іноземної держави (ст. 603 КПК);
- орган, що подав клопотання, особа, щодо якої вирішено питання про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України (ст. 610 КПК).

Говорячи про прокурора як суб'єкта апеляційного оскарження, слід наголосити, що подання апеляційної скарги у передбачених законом випадках для нього є обов'язком. Це впливає із завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Слушним є проведення аналізу, який саме прокурор має право оскаржувати ухвали слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення в апеляційному порядку.

Право на подання апеляційної скарги має прокурор, який брав участь у судовому провадженні (п. 20 ч. 2 ст. 36, п. 6 ч. 1 ст. 393 КПК), а також Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники незалежно від їх участі в судовому провадженні (абз. 1 ч. 4 ст. 36 КПК).

Слід зазначити, що керівники окружних прокуратур таким правом не наділені, за винятком випадку, коли вони особисто беруть участь у судовому провадженні.

Оскільки відповідно до вимог КПК оскарженню в касаційному порядку підлягають лише рішення судів першої інстанції, які переглядалися апеляційною інстанцією, особливої актуальності та важливості набуває така функція галузевих підрозділів прокуратур обласного рівня, як здійснення контролю за забезпеченням прокурорами на місцях належного реагування на незаконні судові рішення в апеляційному порядку. У разі неподання апеляційної скарги можливість подальшого оскарження судового рішення буде втрачено.

Більше того, право на подання апеляційних скарг мають прокурори обласного рівня та їх заступники. Підготовку таких документів, доповнень та змін до них, перевірку поданих прокурорами у справах апеляційних скарг на предмет їх відповідності вимогам закону або необхідності відмови від них керівниками прокуратур обласного рівня також повинні забезпечувати працівники прокуратур обласного рівня.

Апеляційна скарга прокурора повинна бути лаконічною, чіткою, структурно побудованою так, щоб її висновки впливали із приведеної аргументації.

Послідовність і структурованість викладення матеріалів, логіка в обґрунтуванні та висновках, посилання на норми кримінального процесуального законодавства, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на відповідні рішення Конституційного Суду України, роз'яснення Верховного Суду, практику Європейського суду з прав людини роблять апеляційну скаргу прокурора переконливою, мотивованою, доказовою.

Незважаючи на те, що відмова прокурора від апеляційної скарги прямо передбачена законом, слід пам'ятати, що підготовка неякісних документів реагування, подання безпідставних апеляційних скарг створює зайве навантаження на суди, не сприяє посиленню довіри з боку суспільства до професійної діяльності прокурора та підриває авторитет органів прокуратури загалом. У зв'язку з цим, прокурорам необхідно відповідально ставитися до виконання зазначених обов'язків.

Варто звернути увагу, на здавалося б, імперативну норму, закріплену в ч. 4 ст. 424 КПК України, яка встановлює, що ухвала слідчого судді, оскарженню не підлягає. Водночас, відповідно до ч. 7 ст. 591 КПК України, ухвала суду апеляційної інстанції, постановлена за результатами перегляду ухвали слідчого судді у справах щодо оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію), може бути оскаржена прокурором у касаційному порядку. З огляду на зазначене, необхідно керуватися не лише загальними нормами, а й спеціальними, що регулюють процедуру і підстави перегляду окремих судових рішень, прийнятих у межах кримінального провадження [1, с. 182].

Крім того, з метою реалізації прокурором повноважень щодо апеляційного оскарження ухвал про застосування чи відмову у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження на нашу думку варто передбачити можливість оскарження прокурором ухвал слідчого судді про арешт майна, відмову у ньому, повне або часткове скасування арешту майна, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання або відмову в його застосуванні, застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи або відмову в його застосуванні. У зв'язку з чим, на нашу думку необхідно внести відповідні зміни до ст. 309 КПК України.

Науковці С.Л. Шаренко та О.Г. Шило слушно звернули окрему увагу на необхідність визначення предмету апеляційного оскарження при постановленні слідчим суддею ухвали про застосування запобіжного заходу. Виходячи із змісту ст. 309 КПК України, в апеляційному порядку під час досудового розслідування можуть бути оскаржені лише ті ухвали слідчого судді, які зазначені у визначеному нею переліку. Стосовно запобіжних заходів оскарженню підлягають лише ті ухвали слідчих суддів, які стосуються вирішення питання щодо обрання або продовження строку запобіжних заходів, пов'язаних із позбавленням свободи підозрюваного (тримання під вартою; домашній арешт). Ухвали слідчих суддів щодо обрання інших запобіжних заходів оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування не підлягають [4, с. 52-53].

Висновки. Одним із загальновизнаних світових та європейських правових стандартів є можливість будь-якої особи, визнаної винною судом у вчиненні кримінального правопорушення, звернутися зі скаргою до суду вищої інстанції з вимогою переглянути судові рішення.

У ст. 124 Конституції України закріплено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, а забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду віднесено до основних засад судочинства (ч. 3 п. 8 ст. 129 Конституції України) [5].

Право на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні виступає однією із загальних засад кримінального провадження, зокрема, відповідно до ст. 24 КПК України кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК.

Право учасників судового провадження на апеляційне оскарження передбачено ст. 393 КПК. Таким правом наділений і прокурор. Слід зазначити, що новий КПК наділив прокурора більш широкими повноваженнями щодо оскарження судових рішень, зокрема, в апеляційному порядку. Якщо раніше прокурор міг подати апеляційну скаргу лише в межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справ судом першої інстанції, то зараз такі обмеження відсутні.

Список використаних джерел:

1. Туманянц А.Р. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування: досвід Франції і Німеччини. Університетські наукові записки. 2014. Вип. № 1. С. 181-187.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/>.
3. Завертайло І.О. Оскарження розміру застави, визначеної судом при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2018 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 344-347.
4. Шаренко С.Л., Шило О.Г. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання і правозастосування. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 1. С. 50-57.
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>